

Плевенски исторически четения

Pleven Historical Readings

Регионален исторически музей – Плевен
Regional Historical Museum – Pleven

Издание Publication	Кризите като катарзис – политически, социални и културни измерения на екстремните ситуации в историята Crises as catharsis – political, social and cultural dimensions of extreme situations in history
Том / година Volume / year	I / 2022
Издател / държава Publisher / country	Регионален исторически музей – Плевен, България Regional Historical Museum – Pleven, Bulgaria
Автор(и) Author(s)	Д-р Димитър Петров Dimitar Petrov, PhD
Институция Affiliation	Регионален исторически музей – Плевен Regional History Museum – Pleven
Заглавие Title	АЛБАНЦИТЕ В РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЯ – ИКОНОМИЧЕСКА И СОЦИАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ОБЩНОСТТА (1990 – 2012) THE ALBANIANS IN REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA – ECONOMIC AND SOCIAL TRANSFORMATION OF COMMUNITY (1990 – 2012)
Страници Pages	373–387
Постоянен адрес Permanent URL	https://plevenhistoricalreadings.eu/articles/phr-1-373/

АЛБАНЦИТЕ В РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЯ – ИКОНОМИЧЕСКА И СОЦИАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ НА ОБЩНОСТТА (1990 – 2012)

Д-р Димитър Петров

Регионален исторически музей – Плевен

Резюме: През 1991 г. с обявяването на македонската независимост започват редица промени, които водят до засилване на икономическата и социалната активност сред албанското население в младата република. В нейната основа стоят финансовите постъпления от диаспората в чужбина, а резултат от това е замогване и издигане на мнозина албанци, които демонстрират своето ново материално положение, а с него – и социално превъзходство. Видимото албанско присъствие в обществения живот и загубата на привилегии от страна на македонците водят до отправяне на обвинения, че албанците са виновни за изгубеното положение.

Промени има и в образованието, като все повече започва да се увеличава делът на албанските студенти, който в предходните десетилетия е бил незначителен процент. Увеличава се броят на жените с висше образование, някои от които заемат ръководни постове или навлизат в политиката. Всичко това води до постепенна промяна на албанското общество в Република Северна Македония.

Ключови думи: Република Македония, македонци, албанци, икономически промени, социални трансформации.

Като съставна част от бившата югославска федерация, Социалистическа Република Македония (СРМ) в икономическо отношение е най-изостаналата от федеративните единици, изпреварвана само от Косово, което е автономна област в рамките на СР Сърбия. Започналите политически промени водят до преминаване на националното стопанство на пазарни принципи и до задълбочаване на съществуващата от 80-те години икономическа криза. Поставени в новите условия, големите предприятия в Република Македония, произвеждащи суровини за югославското пространство, все по-трудно се ориентират в свободния пазар. Същевременно всяка от републиките избира свой собствен път на развитие, с което единството на федерацията е разбито, а с него

– и общият югославски пазар, който в голямата си част е загубен като място за реализиране на тяхната продукция. Резултатът от това е фалиране на значителен брой предприятия и драстично увеличаване на безработицата в страната, която в средата на 90-те години достига заплашителни размери. Към икономическите проблеми, обхванали младата република, трябва да добавим и етническото напрежение, което съществува и периодично ескалира между двата основни етноса в страната – македонци и албанци.

Икономическата криза в страната засяга в различна степен двата етноса, защото стартовите им позиции при започването на промените не са еднакви. През социалистическия период миграцията село – град засяга предимно македонското население, в резултат на което голяма част от работниците в социалистическите заводи и предприятия са от тази националност. Участието на албанците в този процес е незначително, поради което те запазват своя предимно селски облик с основен предмет на дейност земеделие и животновъдство. Ето защо при започването на промените през 90-те години шокът от тях е много по-силен сред македонското, отколкото сред албанското население. Нещо повече, значителна част от албанците разполагат с финансова подкрепа от страна на свои роднини, работещи в чужбина. В резултат на всичко това те се оказват много по-подготвени за предизвикателствата на икономическата криза и настъпващите промени, отколкото македонците.

След отделянето на Република Северна Македония от Югославската федерация през 1991 г. новата балканска държава, която до този момент е получавала подкрепа от финансовите институции в Белград, се сблъсква с новите икономически реалности на своето самостоятелно съществуване. В резултат на промените и извършената приватизация институциите на социалистическото стопанство и плановата икономика вече не съществуват, затворени поради нерентабилност или липса на средства. Така например в Кичево за периода от 1990 до 2001 г. работните места от около 6600 намаляват наполовина. Масовата безработица е силно застъпена в западните и северозападните области на страната, където преобладава албанското население. Там тя достига над 30% и се разпространява сред всички социални групи, а стандартът на живот рязко пада.

В първите десет години от независимото съществуване на Република Северна Македония все още продължава да има предприятия, които са на държавна издръжка, но по-голямата част от тези, които са наследени от социалистическия период, са ликвидирани. Този преход води до икономическа несигурност и значителен спад на жизнения

стандарт сред голяма част от македонското общество, което е засвидетелствано от Програмата за развитие на Обединените нации:

„Преходът към пазарно стопанство... доведе до масова безработица, остър спад на семейните доходи, намаляване на държавната социална помощ и растеж на нивото на бедност – широко разпространена и много тревожна за значителна част от населението“¹.

В самото начало на XXI в. в резултат на икономическите затруднения безработицата сред населението се увеличава, като официално е 30% и засяга всички социални, етнически и обществени групи в страната. Почти половината от младите хора под 30-годишна възраст не са работили, без значение дали имат образование, или не. В множеството ни разговори с албански респонденти тези данни не само се потвърждават, но и се увеличават.² Това значително разминаване с официалната статистика за безработица се обяснява с това, че мнозина сред младите не полагат усилия да се регистрират като безработни, поради изключително голямата бюрокрация. Същевременно според тях в страната има пустеещи земи, но много от хората нямат интерес да ги обработват, защото задължително трябва да се регистрират като земеделски производители, а там бюрокрацията също е много голяма.³

В същото време тези, които имат работа, се притесняват за работното си място или получават ниско заплащане за труда си. Единствените сигурни работни места се осигуряват от държавните учреждения и предприятия, но социалният статус и стандартът на живот, свързани с работа в държавния сектор, намаляват с всяка изминала година. Индустриалните работни места, наследени от периода на югославската федерация, намаляват, а новият частен бизнес е съставен предимно от малки семейни фирми, кафенета и магазини.

Когато говорим за икономическите промени в Република Северна Македония, трябва да имаме предвид липсата на информация от страна на официалните власти за това какво се случва сред албанската общност. Пример за това може да бъде издадената през 1998 г. монография за историята на Кичевския регион, в която албанците присъстват единствено в частта, посветена на Втората световна война. Поради тази причина феноменът на масова миграция и гурбет на албанците в Западна Европа остава незабелязан и не е подложен на анализ от страна на официалните и местните власти. В стратегията за регионално развитие не се споменава трудовата миграция сред албанското население като един от главните източници на финансови постъпления със

¹ Human Development Report Macedonia 2001 (Извештај за човековиот развој во Македонија за 2001); Истражување на јавното мислење, декември 2000, с. 4. http://hdr.undp.org/sites/default/files/macedonia_2001_en.pdf, 20.09.2016 г.

² Албанец от Скопие, 40 – 45-годишен, висше образование. Според него истинската безработица при албанците е 65%, а много хора започват своята прва работа едва на 40-годишна възраст, 23.05.2012 г.

³ Албанец от Скопие, 40 – 45-годишен, висше образование, 23.05.2012 г.

значение за повишаване на икономическото развитие и стабилност на местната икономика. В известията си за Република Македония Световната банка споменава за „неидентифициран приток на капитал около 70% от финансирането на сегашния бюджетен дефицит за периода 1994 – 1997 г. Може би дял от това, а може би и цялата тази сума са неидентифицираните преводи от чужбина на личните ликвидни търговски кредити“⁴.

В случая с албанците в Република Северна Македония имаме феномен на миграция и гурбет, който съществува от периода на Югославия, а след разпадането на федерацията се засилва. Причините за тази миграция са настъпилите политически и икономически промени в страната след 1991 г.

По време на социализма преобладаващата част от държавните служби и администрация е заета от македонци. Поради тази причина пред албанците единствените перспективи са емиграцията и частната инициатива. Показателен в това отношение е примерът с випуск 1989/1990 г. на кичевската гимназия „Марко Милевски“. От завършилите албанци всички са в чужбина. Македонците са на обратния полюс – останали са в Кичевския регион и по-голямата част са започнали работа в държавните предприятия и администрация. Така пред албанците единствените перспективи са емиграцията и частното предприемачество. Те се захващат с търговия, като основно албанското стопанство се състои от търговци, ресторантьори и строители. Няма точна статистика на емиграцията от последното десетилетие, но според албанците всяко домакинство в селата и всяко второ в града има поне по един човек в чужбина.⁵ Гастарбайтерите изпращат годишно само в региона на град Кичево над 16 млн. евро на своите роднини, с което им осигуряват едно сигурно съществуване.⁶

Икономическата инициатива и замогването на албанците се приемат зле от голяма част от македонците, които допреди 10 – 15 години са били в по-привилегирована позиция със своите гарантирани държавни служби. Повечето от тях са със средно и висше образование и трудно приемат своето ново положение. Те са объркани от това, че връзката между доброто образование и високия жизнен стандарт не е задължителна. Тази девалвация на получените от тях дипломи се отразява на социалния им статус и по-често се обяснява с наличието на престъпност сред албанците. Характерни в това отношение са думите на директора на електроцентралата „Осложме“ Благой Деспотовски за Али Ахмети – водача на АНО и лидер на най-голямата политиче-

⁴ World Bank, Enhancing Growth: <http://documents.worldbank.org/curated/en/364261468757012991/pdf/multi-page.pdf>, с. 5, 28.09.2016 г.

⁵ Това се потвърждава и от теренните проучвания, които проведохме в Македония през 2011 и 2012 г. В с. Теарце, Тетовско, например от трима братя в семейството един е в Република Македония, а останалите двама са на гурбет в Западна Европа.

⁶ Селото на Ахмети..., с. 24

ска партия на албанците ДСИ: „Той беше една година след мен. Тогава беше никой и нищо, не знаеше. А сега поставя условия и ни изнудва. Аз следвах, той – не. Не мога да го уважавам днес“⁷.

През 1995 г. е приет нов Закон за местно самоуправление. Според него съществуващите до момента 34 общини са увеличени на 123. Въпреки раздробяването им държавата си остава силно централизирана. В албанските райони много от тези нови административни единици са селски, откъснати от своя естествен градски център, без наследени обществени институции и инфраструктура, в резултат на което започват да изпитват големи трудности за изпълнение на административните си функции. Според новия закон всички общини имат еднакви административни задължения, но реално не са равнопоставени. Така например град Кичево има 45 души администрация, с изградените и необходими обществени институции, докато в новите селски албански общини администрацията се състои от пет до седем души, настанени в малки временни постройки, в които няма необходимото техническо оборудване, а това води до липса на възможност да изпълняват функциите, с които са натоварени.

Задълженията, които имат общините според новия закон, са изграждането и поддръжката на пътната мрежа и парковете, водопровода и уличното осветление, събирането на смет, управлението на пазарите и гробищата, определено ниво на интеграция в градоустройството.⁸ За изпълнението на всички тези административни задължения една териториална единица се нуждае от съответния бюджет. Като пример можем да използваме Заяс. Тази селска община се намира в Кичевския регион, с преобладаващо албанско население. През 2002 г. на разположение на десетхилядното население на общината са седем административни служители, които разполагат с бюджет от 54 000 евро, който едва ли би стигнал за изпълнението на необходимите обществени услуги. В същото време представителите на централната власт са концентрирани в град Кичево и столицата Скопие. Достъпът до тези институции е затруднен допълнително от това, че в Заяс в този момент има само 24 км асфалтирани пътища. Тежкото положение на тази новосформирана община се допълва от това, че в периода на Югославия там не е направена нито една важна инвестиция с изключение на рудник „Таймище“, който след промените е затворен. Тази негативна тенденция е продължена и след обявяването на независимостта на Република Северна Македония.

Лишени от градски център и инвестиции, малките селски общини в районите, населени с албанско население, се намират в състояние да не могат да генерират средства за изграждането на необходимите

⁷ Пак там, с. 6

⁸ Службен вестник, 52/1995 г., Закон за местно самоуправление, чл. 17. <http://www.slvesnik.com.mk/Issues/14765B98A13F4E63B485A82690D2BEFE.pdf>, 29.09.2016

институции и инфраструктура. От събирането на местни данъци и такси например община Осломей формира само 14% от своя бюджет, а това води до зависимост от централната власт поради хроничния недостиг на средства. В разговорите, които имах с представители на албанската общност, многократно се казваше, че един от проблемите е неравномерното разпределение на бюджета, не само на централно, но и на общинско ниво.⁹ В резултат на това много от централните фондове са недостъпни за местни инфраструктурни проекти. Като пример можем да посочим изграждането на водоснабдителната и канализационната мрежа, където се вижда пренебрегване на албанските селски райони за сметка на градските и селските македонски такива. В Кичевския регион албанските общини, съставляващи 37% от цялото население, получават 14% от предвидените средства за финансиране на проекти. На другия полюс се намират македонските общини Вранещица и Другово, получаващи 47% от общото финансиране, а населението им съставлява едва 10% от това на региона.¹⁰

Тази действителност води до изключително слаба връзка на македонските обществени институции с албанските селски райони. Повсеместна е липсата на информация за редица активности, които са от изключителна важност за развитието им – подпомагане на земеделието, трудовите миграции, търговията и услугите. Това се дължи на факта, че голяма част от административните единици по места не са обезпечени с компютри и необходимата техника, липсват база данни и каквато и да е информация за частен бизнес. Всичко това води дотам, че случващото се в албанските селски общини не е предмет на държавен интерес и остава незабелязано от централната македонска власт. Това от своя страна поражда криза на легитимността на държавата, която най-силно се чувства сред албанската общност.

При това положение не е чудно, че образувалият се административен вакуум се запълва от самоорганизирането на албанците и финансовото им обезпечаване с парите, идващи от гурбетчиите. Пример в това отношение е стадионът на албанския футболен отбор в Кичево, който е изграден върху държавен парцел без разрешително от съответните органи.¹¹ Липсата на адекватно държавно присъствие в правораздаването води до възстановяване на селските съвети в някои албански села. В тях влизат по-изявените и възрастни жители на дадено село, които посредничат при решаването на конфликти и спорове между отделните членове на общността. Техният авторитет е различен в отделните места, от незначителен до степен, в която е в състояние да наложи парична глоба. За тяхната роля са показателни думите на рес-

⁹ Албанец от Скопие, 45-годишен, висше образование, 31.05.2012 г.

¹⁰ Служебен весник, бр. 57/1997, бр. 51/1999, бр. 51/2000, бр. 40/2001, Одлука за разпредобана средствата за изградба на водоводи и фекални канализации во Република Македонија, <http://www.slvesnik.com.mk/besplatni-izdanija.nspk>, 29.09.2016 г.

¹¹ Селото на Ахмети..., с. 25 – 28.

пондент албанец: „Ако повикате полиция или отидете на съд, резултатът е по-голяма каша“¹².

След обявяването на независимостта на Република Северна Македония през 1991 г. за албанците настъпват промени във всички области на социалния и политическия живот. Те са поставени в една нова реалност, различна от предишната, която ги кара да търсят пътища за изява и за защита на интересите на общността. Една от сферите, където настъпват тези промени, е образованието.

До разпадането на Югославия присъствието на албанците в образователната система на СРМ е видимо предимно в основното образование. Малцина са тези, които получават средно и още повече висше образование и възможност за реализация в предприятията и държавната администрация. Тази тенденция не само се запазва, но се и увеличава в годините след 1991 г. Показателни са сведенията за албанските и македонските ученици, които са учили в Кичевската гимназия „Марко Милески“ през учебната 1989/1990 г. Няколко от албанците напускат още през първата година училище, а като причина посочват трудностите с езика, като само един успява да получи средното си образование, докато всички техни македонски съученици завършат тази образователна степен. Десет години по-късно ясно се виждат различните пътища, по които са поели някогашните възпитаници на гимназията. Почти всички македонци от този випуск остават в страната и региона, в който са родени. При албанците само един е останал в Република Македония, а всички други са мигрирали в Европа и САЩ.¹³

Този пример не е изолиран случай, а обрисова ситуацията в цялата страна, когато става дума за образование. След 1991 г. не е направено никакво усилие за промяна на наследената от Югославия образователна система, при която обучението се извършва на македонски, албански, турски и сръбски език. В македонската конституция е записано:

„Членовете на общността имат право на обучение на своя език в началното и средното образование по начин, определен със закон. В училищата, в които образованието се провежда на друг език, се изучава и македонският език“¹⁴.

Въпреки това употребата на майчин език не отговаря на потребностите на много от членовете на албанската общност в страната. Нещо повече, в сферата на образованието се наблюдава повече сегрегация, отколкото интеграция на различните етнически общности. Според преброяването на населението от 2002 г. жителите на Република Македония са малко над 2 млн. души, като двата основни етноса, македонци и албанци, съставляват повече от 90% от населението и раз-

¹² Пак там, с. 28.

¹³ Селото на Ахмети, Скопие, 2002, с. 22.

¹⁴ Конституция на Република Македония, с. 28 – 29.

пределението им е съответно: македонци – 64,2%, албанци – 25,2%. Застъпеността на тези два етноса в образованието не е равномерна и това може да се види от следната таблица:

Застъпеност на македонците и албанците в образованието¹⁵

	Македонци	Албанци
Основно образование	55,7%	33%
Средно образование	72,9%	20,7%
Висше образование	79,4%	15,5%

От данните се вижда, че македонците имат по-голяма присъствие в средното и висшето образование, докато албанците – в основното, след което тяхната застъпеност в по-високите степени рязко намалява. Една от причините за това е, че въпреки че използването на албанския език е гарантирано от конституцията, липсва регламентиране със закон за използването му в държавата.¹⁶

След събитията от 2001 г. и подписването на Охридския рамков договор ситуацията сред албанците в сферата на образованието се променя. До голяма степен охридските договорености отговарят на потребностите на албанците, но за тяхното пълно прилагане е необходимо време. Договорът слага край на въоръжения конфликт в страната от 2001 г. и рамкира модела за подялба на властта между двете най-големи общности в страната – македонската и албанската. Споразумението води до законодателни промени във всички сфери на образованието, засягащи правата на преподаване и използване на майчин език в образователните институции. Предприети са конституционни промени и изменения на законите за основното¹⁷, средното¹⁸ и висшето¹⁹ образование, както и е приет закон за признаване на албанския Тетовски университет за държавен.²⁰

До 2001 г., когато е подписан Охридският рамков договор, преподаването във висшите училища на страната се извършва само на македонски език. Едва след тази година университетът е Тетово е признат за държавен, в резултат на което броят на студентите от албански произход в Република Македония се увеличава. Ако през учебната 1991/1993 г. от всички записали се студенти само 2% са албанци, то през учебната 2004/2005 г. техният брой е малко над 15,5%. Една от причините за това осезаемо увеличаване на броя на албански студенти е появата на университети, в които се преподава на албански език, а частните висши учебни заведения, като Университета на Югоизточна Европа, в който преподаването е триезично, правят възможно по-голямото взаимодействие между общностите на университетско ниво.

Въпреки видимия напредък в образованието и все по-активното участие на албанската общност в него, съществуват значителни проблеми за решаване. Основният от тях е тоталната сегрегация в основното и средното образование в страната. Независимо дали албанските и македонските ученици посещават едно и също училище, те го правят в различни смени, като по този начин възможностите за контакт между тях са силно ограничени. Същевременно през 2003 г. избухват конфликти на етническа основа в смесени учебни заведения в редица големи градове, като Скопие, Куманово и Битоля²¹, при които, вместо да се търсят истинските мотиви за поведението на учениците, предприетите мерки водят до още по-голяма капсулация и липса за общуване в училищната сфера.

През целия период на обучение до завършване на средно образование учениците от македонски и албански произход нямат допирни точки помежду си, не се срещат и не учат заедно. Същевременно от Министерството не се предвиждат достатъчно програми, в които да се изучава едновременно македонски и албански език, освен в случаите, в които от малцинствата изучават някой предмет на македонски поради липса на квалифицирани учители. „Наблюдавани са много малко опити за въвеждане на двуезично или мултиезично обучение. Изготвени са няколко вида отделни образователни системи на различни езици.“²²

От казаното дотук стигаме до заключението, че в Република Северна Македония не се насърчава под каквато и да е форма социалното взаимодействие между албанци и македонци в основното и средното училище. Това води до капсулация на общностите, при която албанци общуват с връстници албанци, а македонци – с македонци. В образователните програми не е предвиден нито един час, в който учениците от двете общности да прекарват заедно. По този начин те са изолирани един от друг и не се насърчават да се опознаят в етническо и културно отношение. Всичко това води до създаване на паралелни институции, които нямат допирна точка, а образователната система е сегрегирана. При така създалото се положение не можем да очакваме подтик към диалог и комуникация между двете етнически общности. Учениците не се запознават с езика, културата и традициите на другите, в резултат на което имаме самокапсулиране, създаване на стереотипи и недоверие между албанци и македонци.

Благодарение на възможностите на новото време, модерната комуникация и влиянието на мигрантите сред албанците в Република

²¹ Ronny Myhrvold, "Former Yugoslav Republic of Macedonia: Education as a Political Phenomenon". NORDEM Report, No. 4 (2005), p. 30 – 38., <http://www.jus.uio.no/smr/english/about/programmes/nordem/publications/2005/0405.pdf>, 26.09.2016 г.

²² Duncan Wilson, *Minority Rights in Education: Lessons for the European Union from Estonia, Latvia, Romania and the former Yugoslav Republic of Macedonia*, SIDA, December 2002, p. 54. http://www.right-to-education.org/sites/right-to-education.org/files/resource-attachments/Duncan_Minority_Rights_in_Education_2002_en.pdf, 26.09.20016 г.

Северна Македония настъпват редица трансформации, оказващи влияние върху икономическия и всекидневния живот и пораждащи появата на процеси сред албанското население, които водят до настъпване на значителни промени, видими и свързани предимно със сферата на потреблението и материалната култура. Чрез тази сфера се подчертава националната принадлежност, която се материализира в придобитите материални блага, облагороденото пространство и отразява груповата идентичност.

В периода на Югославия много малко албански семейства в страната имат възможност за купуване на скъпи мебели. През тези години те са достъпни предимно за македонците, работещи в държавните предприятия, и притежаването е своеобразен символ на престиж. През 70-те години на XX в. немалка част от албанските семейства продължават да спят на миндери, като едва в по-късни години започват да ги заменят с легла и дивани. Една от причините за липсата на скъпи или модерни мебели е, че албанското семейство е голямо, като в повечето случаи работи само бащата, а майката е домакиня. В албанските домакинства е характерно няколко поколения да живеят под един покрив, в резултат на което много често има негодуване от страна на по-възрастните членове на семейството (баба, дядо) срещу техническите нововъведения.

Ролята на жената в семейството също се променя с течение на времето. В периода преди македонската независимост много албански жени не са допускани до пълноправно участие в обществото и нямат равни права за работа и образователни възможности. Промените започват първо в града сред младите жени с образование, които желаят да се еманципират и все по-често изявяват желание да живеят отделно от родителите на съпрузите си, а тези стремежи дават отражение и върху съществуващата материална култура. Потвърждение за това са думите на респондент албанец на въпроса ми за модернизацията в облеклото и начина на живот на албанците в Република Северна Македония:

„Да, има го. Моята майка например е с шалвари, а сестра ми не е. Значи, идва този процес на модернизация. Това се прави предимно от млади хора, а старите са си свикнали по този начин“²³.

Икономическата активност и нови възможности позволяват на албанците да получат достъп до предмети от материалната култура, които доскоро са били характерни само за македонците. Много албанци могат да си позволят неща като тези на образованите македонци, с които се намират в контакт, а това означава, че социалното простран-

²³ Албанец от Скопие, около 30-годишен, висше образование, 01.06.2011 г.

ство и възможности постепенно започват да се изравняват.

През периода на социализма онези от албанците, които са успешни, по правило са членове на партията, а като модел за член на обществото имат модерния македонски гражданин. Сега обаче много албански семейства са доста по-стабилни във финансово отношение, отколкото македонците, които при социализма са имали социални привилегии. От една страна, съвременните албанци не пропускат да подчертаят, че могат да разполагат със същите привилегии, както богатите македонци, но наред с това с гордост изтъкват своята етническа и религиозна принадлежност.

Настъпилите трансформации след 1991 г. водят до няколко промени сред двете общности: по отношение на потреблението, избора на стоки и най-вече по отношение на разликите между етносите. Политическите и икономическите промени влияят на формулирането на етническите идентичности, които вече се разделят по класова принадлежност и по притежаване на западни стоки и предмети. Скоростта, с която се случват тези промени, не позволяват на македонците, част от доскорошната привилегирована работническа класа, да ги приемат. Появата на все повече „албанци като нас“ поражда страхове от загуба на привилегированата позиция, която са имали в миналото.

При едно от нашите пътувания в Република Македония македонец от Скопие развиваше идеята, че албанците са изостанали с поне 25 години и ролята на македонците е да ги модернизират. Това мнение е застъпено сред мнозина македонци и е в основата на изградения стереотип, че албанците не са способни сами да приемат новото и да излязат от своята неразвитост и изостаналост. Същевременно благодарение на достъпа до финансов и социален капитал от мигрантите албанците, в сравнение с македонците, стават значително по-мобилни в пространствен, социален и икономически аспект.

Настъпилото икономическо и материално развитие сред албанското население в последните две десетилетия – строежът на къщи, появата на фабрики, новата инфраструктура, поражда нови конспиративни теории сред македонците. Според тях всички тези промени не може да бъдат извършени с честен труд, а са резултат от криминална дейност, търговия с оръжие, наркотици, трафик на хора и т.н.

Промените, които настъпват, и подобряващата се жизнена среда в албанските селища са в контраст с тези в македонските, в които населението намалява и се чувства липсата на стопанско и икономическо оживление. Това се забелязва от албанците, които не пропускат да демонстрират порасналото си самочувствие.

Навсякъде, където мине човек в албанските райони, се развява албанският национален флаг. В Тетово, в центъра на града, наред с македонското се развява и албанското знаме. През последните години успоредно с утвърждаването на самочувствие при албанците се появява почит към новите герои. В почти всяко населено място, където има паднал боец от Армията за национално освобождение (АНО), му е построен надгробен паметник от черен мрамор с неговия лик, а до него на пилон се вее албанското знаме.²⁴ Тук отново целта е всичко това да е видимо и да бъде силен маркер за етническа принадлежност и етническа солидарност, свързани с политическото развитие и етническият конфликт в страната. В резултат на това албанците дават заявка за нови позиции, както и претенции за нарасналата си роля в Република Северна Македония.

Гробът на Нури Мазари (комендант Струга) в гробището на село Деложджа, Струшко.

*Паметна плоча на загинало бойци на АНО в двора на училището
в село Теарце, Тетовско*

*Албанското знаме се развява на площада
в град Тетово*

Джамия и жилишни сгради в град Дебър построени с финансовата помощ на албанските мигранти.

THE ALBANIANS IN REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA – ECONOMIC AND SOCIAL TRANSFORMATION OF COMMUNITY (1990 – 2012)

Dimitar Petrov, PhD

Regional History Museum – Pleven

Summary: *In 1991, with the declaration of Macedonian Independence onset a series of transformations, which led to a boost in economic and social pursuits by the Albanian population of the young republic. At its foundations was financial influx from the overseas diaspora, which resulted in accumulation of wealth and in the ascent of many Albanians, who demonstrated their new affluence and with it – social superiority. The prominent Albanian presence in social life and the loss of privileges for the Macedonians, led to assigning blame for the lost positions to the Albanians.*

There were also changes in the sphere of education, with a steadily increasing share of the Albanian students, who during the transitional decades were a negligible percentage. The number of women with higher degrees also rose, some rising to leadership positions or entering politics. All of this led to the gradual transformation of the Albanian community of the Republic of Northern Macedonia.

Keywords: *Republic of Macedonia, Macedonians, Albanians, economic changes, social transformations.*

Д-р Димитър Петров

Регионален исторически музей – Плевен

Плевен

Ул. „Стойан Заимов“ № 3

Имейл: d.petrov@rim-pleven.com